

AVTOBIOGRAFSKA METODA -

pogovor o njeni uporabnosti v različnih znanstvenih disciplinah in tematskih sklopih

Okrogla miza v okviru historičnega seminarja ZRC SAZU, 10. 5. 1999

Organizatorica: dr. Breda Čebulj Sajko, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU

Historični seminar (vodja: mag. Metoda Kokole) deluje na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) že vrsto let. V njegovem okviru se srečujejo tuji in domači predavatelji z različnih raziskovalnih področij, ki predavajo zbranemu občinstvu o svojem raziskovalnem delu, različnih pogledih na tematiko ipd. Ker smo od vodje seminarja dobili na Inštitutu za slovensko izseljenstvo pobudo za sodelovanje, se je med nami rodila ideja o izvedbi okrogle mize s temo avtobiografska metoda. Tako smo v najlepšem spomladanskem mesecu organizirali pogovor o pri nas, lahko bi rekli, do sedaj teoretično slabo obravnavani omenjeni metodi dela, ki jo etnologi, pa tudi drugi raziskovalci, zavedno ali nezavedno pogosto uporabljamo pri svojem terenskem delu. Zaradi zanimivosti tematike, ki je izredno povezana z raziskovanjem izseljenstva, smo se odločili, da posnamemo in transkribiramo celoten potek okrogle mize ter ga objavimo v tej številki Glasnika. Tako vam z veseljem neposredno predstavljamo mnenja, poglede in razmišljanja naših kolegov in drugih sogovornikov ter upamo, da smo s tem vsaj korak bližje k odgovoru na vprašanje, kaj sploh je avtobiografska metoda.

B. ČEBULJ SAJKO: Za iztočnico današnjega pogovora sem si izbrala nekaj misli, ki jih nameravam prebrati iz (pred nedavnim izšle) knjige *Etnologija in izseljenstvo*, v kateri je avtobiografski metodi namenjeno obširnejše poglavje. V njem obravnavam domače in tuje avtorje, ki so o tej metodi razmišljali ne le kot o načinu zbiranja gradiva, temveč tudi globlje, bolj analitično - predvsem z vidika povednosti in uporabnosti avtobiografij v različnih raziskavah. Preden se lotim branja omenjenih misli, naj

omenim, da mi je pri predstavitvi teh avtorjev izredno koristil zbornik *Life History as Cultural Construction/Performance*. Izšel je leta 1987 v Budimpešti v uredništvu Thomása Hoferja in Pétra Niedermüllerja. Spoznanja, do katerih so prišli uporabniki avtobiografske metode, so bila sorodna mojim, iz raziskave o življenju avstralskih Slovencev. Zanimivo pa je, da so imeli tudi pisci prispevkov v zborniku *Vrednotenje življenjskih pričevanj* (1997) v uredništvu Marije Makarovič in Mojce Ramšak podobne poglede na avtobiografsko metodo.

V pojasnilo besedila, ki ga nameravam prebrati in ki se, kot boste videli, nanaša na lastne izkušnje pri analiziranju avtobiografskih zgodb omenjenih izseljencev, naj omenim, da doma med zbiranjem podatkov o njihovem življenju v Avstraliji o avtobiografski metodi še nisem razmišljala. Problematike sem se lotila po tedaj (in še danes) ustaljeni poti: prebiranje literature, virov, ki pa so bili ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let pri nas zelo skromni ter deloma tudi nedosegljivi: Avstralija je bila za nas v tistem času zelo oddaljena dežela, kar je potegnilo za seboj tudi naše vedenje o njej, še posebej pa znanje o tamkajšnji slovenski emigraciji. Priprave na

slc. 4180

Marja Rudi (Havari)
 starostje Slavica Rozman
 (Havarija)
 Havarija rojena 20. 7. 1920 Gradec st. 11.
 Rudi -11- 14. 2. 1913 Fortalec st. 12
 sta priimorika.

(Sedaj na naši vprašanja)

5. Društvo izseljenstvo smo dobili tudi v Avstraliji po polni leti
6. Danes ga imamo Jugoslovanskega
7. Izobrazbo pridobili v Avstraliji
8. Poklicia u demociji ga nismo imeli pa po moj mnenj je imel delav u Italiji u Italiji u bolnici na Bolnicar. Jazt pa na kndelji.

4 Avstraliji, smo ble najpruj u langam u leta in pol. Hovzi je delav na vertihara in jant pa u Händer garden, to je otroci vertic.

|| 9. Izselili smo se zato smo si koj varlusi utada pot si votala na Avstralio tako

teren so potekale po *Vprašalnicah etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja*, ki so mi služile za nekakšno ogrodje vsebine vnaprej zamišljenih intervjujev in anket. Toda ko sem dejansko prišla v stik z izseljenci v Avstraliji, se je izkazalo, da odgovori na pripravljen vprašalnik niso izražali dejanske problematike njihovega življenja, tj. procesa oblikovanja in manifestiranja njihove etnične identitete v tujem okolju. Zato sem se odločila, da sogovornikom prepustim mikrofoni in s tem možnost, da o svojem življenju spregovorijo spontano in s tistimi poudarki, ki so se zdeli pomembni njim. Tako so začele nastajati življenjske zgodbe posameznikov, ki jih lahko preberete v knjigi *Med srečo in svobodo, Avstralski Slovenci o sebi* (1992).

In kakšne so bile izkušnje pri kasnejši analizi avtobiografij izseljencev v povezavi z izkušnjami avtorjev madžarskega zbornika? O tem torej besedilo iz knjige *Etnologija in izseljenstvo* od strani 152 naprej:

Že v prvih intervjujih z avstralskimi Slovenci se je pokazalo, da so zunanji, vsakomur vidni simboli prepletanja »starega« in »novega« posledica njihovega notranjega, osebnega doživljanja preteklega in »sedanjega« življenja doma ter v tujini, ki ga je vsak informator interpretiral po svoje. Po Niedermüllerjevem tolmačenju bi lahko rekli, da sem se na terenu srečala s skritimi ravnmi človeškega življenja, ki so omogočale vpogled od znotraj v potek družbeno-zgodovinskih procesov v določenem obdobju, kakršni so bili izseljevanje in priseljevanje Slovencev v Avstralijo in njihovo vključevanje v avstralsko družbo po letu 1945. Ker pa so bile te ravni za nekatere informatorje bolj, za druge manj emocionalno občutljiva področja, sem v vseh nadaljnjih poglobljenih pogovorih prepuščala odločitve o tem, ali bodo izseljenci spregovorili o njih ali ne, njim samim. Tako so se začele oblikovati njihove pripovedi o lastnem življenju, v katerih so nekateri pripovedovalci potrebovali več, drugi manj spodbud z vprašanji. Glede na to so avtobiografije v začetku intervjujev nastajale, kot bi dejala Velčičeva (avtorica knjige *Otisak priče*, Zagreb 1991) in Oring, v dialogu, in

sicer med izseljencem in menoj, ko pa je pogovor stekel, so postale vse bolj informatorjev monolog. Prešle so torej v fazo spontane ustne izpovedi posameznikov, ki jih kot eno izmed oblik avtobiografij zagovarja Déghova, Huseby-Darvasova pa jo imenuje ustne refleksivne avtobiografije. Njihova vsebina zadostuje tudi merilom tovrstnih opredeljevanj pri Kirshenblatt-Gimblettovi, po katerih avtorji zgodb spregovorijo v prvi osebi. Izseljencem sem torej prepustila besedo, saj so me sama srečanja z njimi privedla do spoznanja, da bodo predvsem njihove pripovedi tiste, ki bodo oblikovale prikaz načina življenja avstralskih Slovencev. V nadaljnjih pogovorih so opisovali tiste izseke iz svoje preteklosti, ki so se jim zdeli pomembni, pa tudi primerni za poslušalčevo uho. Zato po Apteju lahko štejemo zgodbe informatorjev tudi za ustvarjalno delo. Življenjske pripovedi izseljencev, ki so tako nastale, imajo vsaj dve skupni značilnosti. Zazrte so v preteklost, ki pa jo je vsak informator po svoje dojemal. Kako jo je dojemal, je bilo odvisno od njihovih življenjskih izkušenj, v katerih so skušali najti potrdilo za svoje »sedanje« življenje v tujini. Ali, z Niedermüllerjevimi besedami, svojim preteklim izkušnjam so dali današnji pomen, s čimer se je tudi v avtobiografijah avstralskih Slovencev ustvarilo dialektično razmerje med preteklostjo in sedanjostjo, v katerem druga drugo »oskrbuje« in spreminjata. Torej, da se jim je življenje v tujini zdelo smiselno, so v sedanjosti morali najti neko pozitivno potrditev za to njihovo odločitev. Brez tega spoznanja bi bil njihov vsakdan še težavnejši. Da pa sta preteklost in sedanjost »oskrbovala« in spreminjala druga drugo, so morali pripovedovalci najprej rekonstruirati potek svojega življenja. Kljub dokaj »šablonskemu« poteku procesa izselitve iz domovine, priselitve in vključevanja v novo okolje je bilo selekcioniranje pretekle realnosti ali, kot bi dejal Niedermüller, individualno jemanje iz posesti realnosti od posameznika do posameznika različno. Zato se ta proces, ki temelji na enakih dejstvih, njihova interpretacija pa je od posameznika do posameznika različna, kaže v vsej svoji raznovrstnosti. Iz izbire dogodkov in dejanj, ki ga je vsako izvajal po lastni logiki,

so se oblikovale »subjektivno reflektirane celote« ali življenjske zgodbe. V njih je razpoznavna raven znanja pripovedovalcev o izvorni in vselitveni družbi, izražena z njihovimi besedami. Poznavanje obeh družbenih sistemov je sestavljeno iz posameznikovega vedenja o konkretnih družbenih spremembah povojnega obdobja in njegovega osebnega doživetja tega časa. Avtobiografije se nam s tega vidika, po Déghovi, kažejo kot »vir za raziskovanje ozadja objektivne stvarnosti«, torej tiste, ki so jo avstralski

2. Najprej smo se nahajali v Italiji in to u tisk
lagarh in zelo lačni. In po 6 mesecih smo bili
sprijeti na Avstralijo. In pot nam je plačala
organizacija GPO. In ta organizacija nam
je tudi plačala pot. Potovali smo z ladjo Kelly.
Ta ladja je bila dosti Slovencev, ampak potem ko
smo se nahajali in lagarja ven usak je sov
po svoje in tako smo se nahajali. Ker mi smo
prišli v Avstralijo s maja 1952 leta in je bila
velika kruposelnost. Zelo se je dobilo samo
potem spoznavstva.

10. Klasi prvo bevalisee je leto v Avstralije,
lagar Bonegita. Za poslili smo po stirit
mesecih u lagaru, pa koz sem omocita se u
prvit verstat.

Slovenci zapustili, in tiste, v katero so se priselili. Za pravilno razumevanje vsebine življenjskih zgodb pa jih je bilo treba sproti umeščati v kulturno okolje, v katerem so nastajale – v našem primeru avstralsko. To načelo najdemo tudi pri Apteju.

Avtobiografski pristop pri preučevanju slovenske emigracije na peti celini, ki sem ga dopolnjevala z lastnim opazovanjem vsakdanjega življenja izseljencev, ko sem več mesecev bivala pri njihovih družinah, ter v končni fazi tako zbrane podatke preverjala še z viri in strokovno literaturo, kar je seveda težnja tudi raziskovalcev avtobiografij, mi je omogočil neposredno podoživljanje posledic družbenega dogajanja in zgodovinskih dogodkov, zaradi katerih so Slovenci po letu 1945 odhajali v svet. Posledice so zaznamovale njihov način življenja v tujini, ki je v pripovedih informatorjev predstavljen z njihovimi spomini in nostalgijo po domovini, z opisovanjem težav pri vključevanju v novo okolje, z izražanjem zaskrbljenosti za nadaljnji razvoj njihove kulture na tujem ipd. Glede na to se pridružujem mnenju Inte Carpenter, ki je v raziskovanju razseljenih Litvancev ugotovila, da bi bile njihove avtobiografije, če bi živeli doma, zagotovo manj obremenjene z vprašanji etnične identitete.

Tudi pri avstralskih Slovencih je bila omenjena obremenjenost zelo očitna v njihovih pripovedih, zaradi česar jo imam za drugo skupno značilnost tovrstnih avtobiografij. Izkazala se je za podlago njihovega razdvojenega življenja v tujini med »starim« (izvornim) in »novim« (priselitvenim) okoljem, kar je splošna značilnost ne le izbranih informatorjev, temveč tudi drugih izseljencev po svetu. Od tod izvira tudi njihova razdvojenost v izražanju etnične identitete. Menim, da zlasti avtobiografska metoda omogoča prepoznavanje tega psihološkega dejstva v vsakdanjem življenju emigrantov. V svoji globini ga odkrivajo ravno njihove življenjske zgodbe – pripovedi »o sebi« in »o drugih«. Te zgodbe ostajajo enkratne, neponovljive osebne interpretacije zgodovinske resnice.

S tem bi končala svoj uvod, razmišljanje o teoriji, povezani s prakso. Vabim vas, da spregovorite o svojih izkušnjah in spoznanjih s področja raziskovanja avtobiografij.

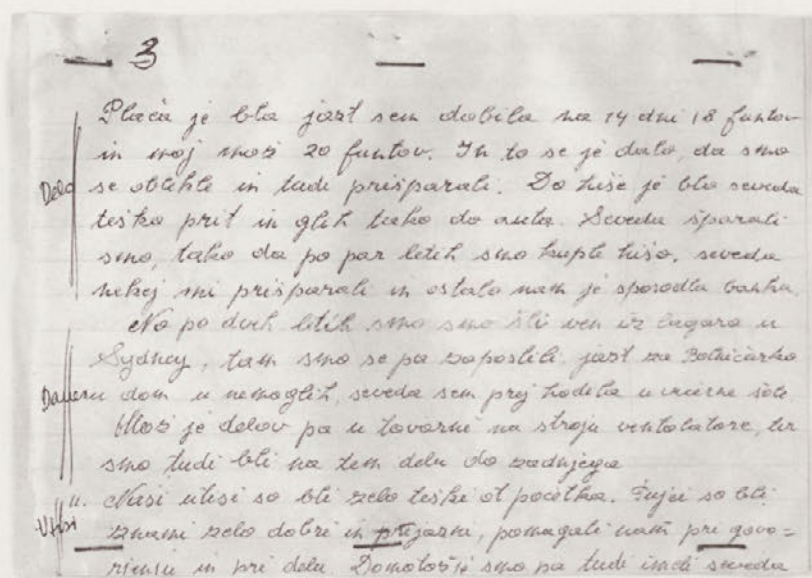
M. RAVNIK: Rekla si, da je etnologija avtobiografsko metodo že precej uporabljala. Zdi pa se mi, da je etnologija življenjskih zgodb zbrala že precej, a da se o avtobiografski metodi, njenih možnostih, kaj in kakšno je to zbrano gradivo ... ni veliko razmišljalo. Najbrž vsak etnolog, ki gre na teren, vpraša po nekaj osnovnih podatkih, ta pogovor pa se nato običajno razširi še v neko zgodbo. Toda tu verjetno še ne uporablja avtobiografske, temveč verjetneje biografsko metodo. Pri tej etnologa sicer

še vedno zanima posameznikovo življenje, toda ta o njem ne (spre-)govori kar sam, temveč na podlagi etnologovih vprašanj. Šele strnjeno zaporedje posameznikovega govora pa bi po mojem mnenju pomenilo avtobiografijo kot samopriповed.

Najprej gre torej za zbiranje gradiva na terenu, ki ga lahko bolj ali manj upoštevamo in razširimo. Povsem nov pa se mi zdi način, ki ga je z zbiranjem življenjskih zgodb, objavljenih v zbirki *Kako smo živeli*, začela uporabljati Marija Makarovič, in to, kar si ti počela, pa Mojca Ramšak, Naško Križnar ... in vsa ta skupina, ki je sodelovala pri zborniku *Vrednotenje življenjskih pričevanj*. To je po mojem mnenju že povsem nova faza, zavestnejše zbiranje življenjskih zgodb. Še nadaljnja stopnja pa je potem po mojem mnenju ugotavljanje, ali gre pri tovrstnem zavestnem zbiranju že za metodo ali samo za zbiranje. Knjige, kot je *Kako smo živeli*, so sicer zelo dragocene, ampak v marsikateri od njih so življenjske zgodbe samo navedene, brez komentarja ali analize. Ne vem, če je zato samo zbiranje teh življenjskih zgodb že metoda. Tu se po mojem mnenju zato postavlja veliko vprašanj in verjetno je šele omenjeni zbornik prvi korak do analiziranja takšnega gradiva in do tega, da bi postalo zbiranje življenjskih pričevanj avtobiografska metoda s svojimi pravili, zakonitostmi in ciljem.

Na terenu sem opazila, da le redki informatorji govorijo strnjeno in brez spodbujanja. Večina pripoveduje tudi samo o določenih fazah svojega življenja. Pogovori, tudi ti, s katerimi dobivamo avtobiografske pripovedi, so zato po mojem mnenju večinoma vodeni. Najbrž pa je zelo pomembno tudi to, kako pripovedovalec niza dogodke. In to, ali jih niza sam od sebe, ali torej govori sam od sebe ali ga spodbuja raziskovalec, pri čemer je tudi slednje po mojem mnenju metodična zadeva. Če je nekaj izrečeno z manj intervencijami, to verjetno tudi pomeni, da pripovedovalec pove res to, kar sam oblikuje in je zato tudi ustvarjalen.

B. ČEBULJ SAJKO: Kot sem seznanjena, imajo sociologi bolj izdelana pravila nastajanja avtobiografske zgodbe oziroma intervjuja, ki oblikuje avtobiografsko

zgodbo.

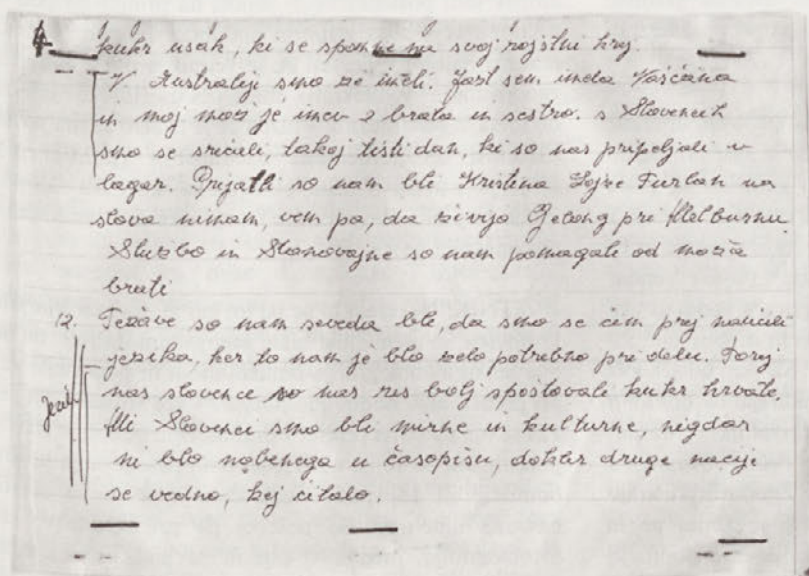
M. LUKŠIČ-HACIN: Najprej bi se navezala na to, s čimer je začela Ravnikova. Mislim, da je bila kvalitativna metoda na splošno – sicer etnologi z njo delate, a če govorim za sociologijo ali sploh za slovensko družboslovje v povojnem obdobju – »podhranjena«. Če upoštevamo, da se je v svetu začela razvijati s čikaško šolo v 30. letih, je prišla v Slovenijo razmeroma pozno. In mislim, da vse dileme, ki jih imamo v zvezi z njo – od tega, kako naj bi potekala, ali jo sploh lahko uporabljamo ali ne, kam nas pripelje, ali dobimo z njo resnične, verodostojne podatke, ali so ti subjektivni ..., mislim, da je vse to povezano z dejstvom, da se pri nas upošteva predvsem kvantitativna metoda. Namreč trdno verjamemo, da statistične metode prinašajo objektivno resnico. Mislim, da na Slovenskem tega še nismo presegli in prav tako še nismo spoznali, da tudi kvantitativna metoda prinaša subjektivizirano objektivno. Tudi ta je v svojem dometu omejena, saj je v določeni fazi, predvsem v fazi interpretacije in izbire problema, še kako odvisna od raziskovalčeve osebnosti. In če bi šli v še podrobnejšo analizo, bi lahko videli, da lahko z njo, ravno zaradi njenega navideznega statusa, še bolj manipuliramo, saj lahko vnaprej, če »pravilno« izberemo problem in metode, zastavimo samo raziskavo tako, da na koncu potrdimo to, kar si že na začetku želimo dobiti. To pa se mi zdi, da pri kvalitativni metodi, če jo pravilno izvajamo, ni možno.

Sama se pojmu avtobiografije izogibam, ker podobno, kot je rekla že Mojca Ravnik, ne vem, ali je avtobiografija – kot velja v literarni teoriji – napisana in je pripoved avtobiografska, ko v celoti nastane pod avtorjevim vplivom, ali pa je besedilo avtobiografsko tudi, ko se pojavljajo spraševalčeva vprašanja. V sociologiji smo se tej dilemi spretno izognili z izrazom globinski intervju. V primerjavi z anketo, ki je zelo standardizirana, je globinski intervju tisti, pri katerem si raziskovalec na začetku določi osnovni problem in potem, glede na to, kaj ga zanima, korigira pogovor, da ta ne zaide preveč stran od raziskovalčevega interesnega

področja. Bistveno je, da sogovornik tu sam definira osnovne pojme, ki jih v pogovoru uporablja. Torej, če govorimo na primer o svobodi, je bistvo kvalitativne metode, da sogovorniku dopustimo, da poleg tega, da zase izrazi, ali je svoboden ali ne, pove tudi, kaj svoboda zanj sploh pomeni. Zdi pa se mi, da sta težavi globinskega intervjuja, ki izhajata iz same narave metode, predvsem v tem, da lahko z njim obdelamo samo majhne skupine sogovornikov in da moramo gradivo nenehno preverjati, ker so dobljeni podatki lahko subjektivni. Zato je treba te podatke umeščati v »bolj objektivne« vire, kot so zgodovinska dejstva, in jih tako preverjati. Toda tudi v slovenski sociologiji je ta način dela še v povojih, raziskovalci, ki skušamo tako delati, pa imamo velike težave, ker moramo nenehno upravičevati svoje delo in dokazovati, da lahko z njim, kljub vsemu, dobimo nekaj koristnega.

B. ČEBULJ SAJKO: Verjetno se vsi tisti, ki se ukvarjamo z analizo avtobiografskega gradiva, srečujemo s to nujnostjo preverjanja subjektivnih podatkov s tako imenovanimi »objektivnimi« viri. Z umestitvijo zgodbe v zgodovinski okvir prepoznamo pripovedovalčev osebni pogled. Sicer je gradivo lahko videti izredno subjektivno, kot samo eden od pogledov na določene družbene razmere ali pojav v določenem časovnem obdobju. V etnologiji se veliko srečujemo predvsem z ustnim avtobiografskim gradivom, vemo pa, da avtobiografija ni le ustna, temveč tudi pisna.

J. PETRIČ: Torej, kolegica Lukšič-Hacinova je rekla, da imamo literarni zgodovinarji razčiščeno, kaj je avtobiografija, a se s tem ne morem povsem strinjati. Definicij, kaj je avtobiografija, je namreč veliko. Okvirno naj bi bila to pripoved v sedanosti, katere predmet je življenje tistega, ki pripoveduje. Toda tu je možnih veliko različic: pripovedovanje je faktografsko ali bolj poduhovljeno, torej, ali pripovedovalca zanimajo zgodovinska dejstva ali bolj psihološka. Problem se pojavi tudi pri poskusih rezmejevanja avtobiografije od memoarov, pri opredelitvi dnevnika, v anglosaški terminologiji se pojavlja tudi dvojnost pojmov »diary« in »journal« (prvo kot bolj faktografsko, dnevno zapisovanje, slednje kot neka meditacija o doživljenem) ..., kako to razmejiti? Potem je tu še vprašanje pisem. Sama sem se na primer ukvarjala z avtobiografijami slovenskih izseljencev in sem svoje delo začela z misionarji, ki so v domovino pošiljali pisma. Ta so bila polna avtobiografskega gradiva, pa zato še vedno ne morem reči, da so pisma avtobiografije. In potem, kje je meja med avtobiografijo v ožjem pomenu besede in avtobiografskim romanom, v katerem se pojavlja fikcija?

Problem, ki se pojavlja pri izseljencih, je tudi ta, da izseljenci zelo pogosto pišejo o svojem življenju, a tu spet ne gre za avtobiografijo v pravem pomenu, ampak gre za nek izsek iz življenja, za recimo zgodnjo mladost ali pa zelo omejen čas. Ta je obdelan dokaj podrobno, preostalo življenje pa le v nekaj stavkih. Sama sem v teh primerih uporabila izraz delna avtobiografija, a tudi ta ni najbolj posrečen. V teh pisnih pripovedih o svojem življenju, ki jih je med slovenskimi izseljenci na primer v Združenih državah Amerike ogromno, se pojavlja tudi šablonskost, posnemanje: nekdo je nekaj napisal, drugi pa so skušali pisati po njegovem modelu. To potem sicer je pripoved o sebi, a je obenem tudi pripoved o drugih. Skratka, v literaturi je avtobiografska metoda sicer zelo pogosta, a je teorija v zvezi z njo precej nedorečena oziroma stvar raziskovalčeve opredelitve.

R. ŠVENT: Kot zgodovinarica se pri svojem strokovnem delu pogosto srečujem z avtobiografijami – največ v obliki spominskih zapisov. Ugotovila sem, da je na primer v Kanadi in ZDA zelo »moderno«, da starši (Slovenci) svojim otrokom zapustijo v pisni obliki napisane spomine (to velja najpogosteje za generacijo, ki se je leta 1945 čez Koroško in Italijo umaknila iz Jugoslavije – politična emigracija). Ti spomini so čedalje pogosteje pisani v angleščini, saj njihovi potomci (druga in tretja generacija) že slabo govorijo oziroma razumejo slovenski jezik. Pri pripravi doktorske teze, ki obravnava življenje Slovencev v begunskih taboriščih na avstrijskem Koroškem, sem izdelala posebni anketni list, ki mi je potrdil, da večina pripadnikov te generacije beguncev hrani oziroma pripravlja neke vrste svojo izpoved na to prelomno obdobje, ki je namenjeno predvsem njihovim potomcem. Že nekajkrat mi je prišlo na misel, da bi na primer v okviru Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU vodili nekakšno evidenco *Who is who*, da bi javnost izvedela za te pišoče posameznike. Tovrstne zgodbe nam lahko razkrijejo številne, presenetljive podrobnosti iz življenja teh izseljencev. Tudi na rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, kjer delam, je ogromno takega gradiva. Opažam pa, da je zelo težko narediti ločnico med posameznimi zvrstmi gradiva. Prihaja pa tudi do razlik v terminologiji pri posameznih strokah.

M. DRNOVŠEK: Za zgodovinarje tiči problem uporabe avtobiografske metode v tem, da si z njo pomagajo raziskovalci sodobnejše tematike in časa, ko so priče dogajanja še žive. Večina zgodovinarjev pa se ukvarja s starejšo problematiko oziroma s preteklim časom in za ta čas avtobiografska metoda ne pride v poštev. Vendar se za pretekli čas pojavi vprašanje uporabe vsega tistega gradiva, ki nastaja na tako imenovanem osebni, intimni ravni: spominov, dnevnikov, pisem ... Ko sem bil arhivist Zgodovinskega arhiva Ljubljana, sem urejal osebni fond ljubljanskega župana Petra Grassellija (Marjan Drnovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842-1933*. Gradivo in razprave 6, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1983). Grasselli je zbiral ne le literaturo, ampak tudi drobni tisk, časopise, na področju korespondira in osebnih povezav s takratnim življenjem

(tj. v čitalniški dobi) pa je bil tudi sam izredno ustvarjalen. In tukaj sem se srečal s problemom odnosa do tega gradiva. Sam sem s tem fondom želel narediti neke vrste inventar – opozoriti na Grassellijev pomen v tedanjem javnem življenju in ga obenem prikazati kot človeka. Ravno tovrstno gradivo lahko po mojem mnenju izredno dobro prikaže posameznika kot človeka in na primeru omenjenega Grassellija omogoča tudi razumevanje nekaterih njegovih odločitev v javnem življenju.

Podoben položaj nastane, ko se kot zgodovinar srečujem s takšnim gradivom tudi pri raziskovanju izseljenstva. V tem primeru ne morem govoriti o določeni metodi, ki jo uporabljam pri svojem delu: zame pomeni to gradivo pač ena od sestavin dosegljivega in uporabljenega gradiva. Morda za zgodovinarje velja na splošno, da se osebnega gradiva izogibajo in ga označujejo kot sekundarno, nepomembno, subjektivno. A sam mislim, da je avtobiografsko oziroma osebno gradivo enako vredno kot drugo, da pa je treba biti tudi do njega (kot do vseh virov) kritičen, saj lahko raziskovalec šele s primerjavo vseh zvrsti gradiva pride do jasnejše slike. Naj omenim primer zgodovinarja Boža Repeta: ko se pogovarja s še živečimi pričevalci, tj. ustvarjalci tako imenovanimi »opinion makerji«, iz prejšnjega socialističnega sistema, te metode ne uporablja z neko teoretično osnovo ali z vprašalnikom v roki, preprosto gre na pogovor. Ta pa mu vedno osvetli marsikaj, kar uradni dokumenti ne povedo. Pri arhivskem gradivu pa je tega osebnega gradiva v bistvu vedno manj. Srečujemo ga še v gradivu za 19. stoletje in za prelom 19./20. stoletja ter za obdobje med obema vojnama. Za sodobnejši čas pa ga je čedalje manj, saj na primer vlogo pisem prevzema predvsem telefon, z uporabo računalnikov, elektronske pošte pa bo po mojem mnenju tega gradiva čedalje manj.

A zbiranje osebnih pogledov na dogajanje, na svoje lastno življenje ali na okolje, v katerem nekdo dela, je, kot mislim, kljub temu zelo pomembno. In ravno izseljenstvo je tisto področje, ki raziskovalca kar nekako žene, da poseže tudi po osebnem gradivu. Še posebej, če ga ne zanimajo samo formalni, organizirani tokovi, ampak tudi posameznikov odnos, na primer do poti v tujino, prvega stika z njo in podobno. Tu pride takšno gradivo najbolj v poštev. A še vedno je odziv mnogih zgodovinarjev velikokrat v duhu, češ da človekov odnos do sveta in posameznik – razen če je ta zelo znana javna osebnost ali pomembna osebnost v (političnem) življenju naroda – nista pomembna tematska sklopa. Zanje so pomembna recimo izseljenska društva, »mali« posamezniki pa ne.

J. ŽITNIK: Navezala bi se na to, kar je povedal Marjan Drnovšek, in utemeljila, zakaj zagovarjam stališče, da bi bila lahko avtobiografija pomembnejši in pogostejši vir pri preučevanju obdobja in pojavov v več strokah, kot je. Zdi se mi, da so na primer v dramatičnih obdobjih ali ob pojavih, kot so vojna ali izseljenstvo, naseljevanje novih območij ali kaj podobnega, umetnost in še zlasti besedna umetnost, še posebej pa pripovedništvo in avtobiografija, mediji, v katerih se lahko čas izraža veliko bolj kompleksno kot v esejistiki in strokovni

literaturi, na primer v zgodovinisju. Če zgodovinar prebira strokovne zgodovinske vire in hkrati avtobiografije iz preučevanega časa, to lahko primerjam z opazovanjem enakega motiva na fotografiji ali na umetniški sliki. Fotografija vsebuje natančnejši posnetek tega, kar je kamera posnela v določenem trenutku, umetniška slika pa vsebuje še avtorjev odnos do opazovanega prizora. Zato se mi zdi, da je avtobiografija pomemben vir informacij za tiste stroke, ki ne želijo podatkov samo zapisati, ampak predmet svoje raziskave tudi razložiti. Avtobiografija kot literarna oblika je za literarne zgodovinarje zanimiva zaradi literarne teorije in literarne kritike – in to je v grobem vse. A če gledam širše, s področja preučevanja izseljenstva, je avtobiografija zanimiva tudi v drugih smereh. Zdaj, ko smo končali pregled slovenske izseljenske književnosti, bomo na primer lahko tudi natančno prešteli, kolikšen odstotek knjižnih del slovenskih izseljencev po vsem svetu je avtobiografij ali pripovednih del, v katerih prevladujejo avtobiografske prvine. Mislim, da gre za zelo visok odstotek.

Zanimivo se mi zdi tudi vprašanje razmerja med avtobiografijo in resnico. Deloma sem ga že načela, zdaj pa navajam še konkretno ilustracijo: na primer – Louis Adamič je v vseh svojih, pogojno rečeno, avtobiografskih delih, iz konteksta ali dobesedno kot letnico svojega rojstva navajal leto 1899. Tako smo še letos ali lani v medijih naleteli na ogorčene proteste, kako smo se lahko zmotili in smo eno leto prezgodaj praznovali stoto obletnico njegovega rojstva. To lepo kaže tudi na zanašanje nekaterih bralcev samo na podatke iz avtobiografij brez preverjanja v drugih virih. Ta podatek, da je Adamič v svojih avtobiografijah vztrajno navajal letnico rojstva 1899, je seveda zelo informativen. V kombinaciji z objektivnejšimi viri, konkretno z izpiskom iz rojstne matične knjige, nam namreč pove več kot samo, kdaj se je rodil, saj lahko iz njega sklepamo tudi to, da se je ob izselitvi želel izogniti vojaški obveznosti in se je zato takrat »pomladil« za eno leto. In zanimivo je, da še v svoji zadnji knjigi *Orel in korenine* piše, da se je še marca spomladi 1949, ko je bil v Jugoslaviji, zaradi nekkih dogovorov, predvsem pa, da bi se izognil praznovanju svoje petdesetletnice (ki je bila v resnici enainpetdesetletnica), za nekaj tednov umaknil v Italijo in Francijo. Nerodna stvar – in nekako se ji je bilo treba izogniti. Vprašamo pa se lahko, kaj je pomembnejše za odkrivanje resnice: ali napačen, za eno leto premaknjen podatek, kot je primer pri Adamičevem rojstvu, torej neka vsekakor pomembna točka na fotografiji, ali recimo široko platno njegovega časa, prostora in osebne izkušnje v vseh delih tega avtorja. Gre namreč za neko kompleksno informacijo, obogateno z osebno izkušnjo in doživljanjem – in zdaj govorim za vse avtobiografije, ne samo za Adamičevo. Mislim, da noben objektivnejši medij ne zajame te dimenzije, tega osebne ravni, in da bi moral biti cilj vsake vede ne le opis, ampak tudi razumevanje.

B. ČEBULJ SAJKO: Tej ugotovitvi Žitnikove bi dodala samo eno misel: eden izmed avtorjev že omenjenega »madžarskega« zbornika je v svojem prispevku dejal, da ima vsaka pripovedovalčeva laž oziroma vsako njegovo

ponarejanje resnice svoj vzrok. Odkrivanje le-tega naj bi tudi bilo delo raziskovalcev avtobiografij.

M. LUKŠIČ HACIN: Navezala bi se na svoja predhodnika in poudarila dejstvo, da obstajajo tudi področja, v okviru katerih sploh ne moremo drugače raziskovati kot na podlagi osebnih informacij. To je na primer področje vrednot. Z njim se ukvarjam tudi sama: v magistrski študiji me je zanimala na primer resocializacija. Vprašanje resocializacije, ali širše gledano akulturacije, se, kot jaz to razumem, veže na posameznika in transformacijo njegovega sistema vrednot, kar je posredno povezano tudi z okoljem, v katerem človek živi. Tu, menim, ne more noben vir ponuditi toliko informacij kot posameznik sam. On je tisti, ki edini lahko pove, kako doživlja samega sebe in okolje, ki ga obkroža. Na to pa se v kontekstu, kot jo razumemo danes, navezuje tudi etnična identiteta: ne le posameznikova, tudi etnična identiteta v odnosu do državljanstva se danes veliko bolj povezuje s posameznikovo samoopredelitvijo. Zato mislim, da je kvalitativna metoda oziroma osebni del informacij še kako pomemben. Se pa, seveda, navezuje na vprašanje, ki ga je poudarila Janja Žitnik, to je vprašanje resnice. Ali obstaja objektivna resnica, ali so vse resnice osebne oziroma ali je tudi tista resnica, ki deluje objektivno, dejansko neki duh časa, nekako subjektivizirana, za posameznika pa deluje kot dana? Tudi pri sliki na primer ni pomembno samo to, kaj gledamo. To sliko lahko gledajo različni ljudje in jo različno vidijo, ker jo gledajo iz različnih zornih kotov. In postavljena v različne zgodovinske okoliščine posreduje verjetno različne informacije.

Z. ŽIGON: Mislim, da se da tudi s fotografijo manipulirati, saj je to samo vprašanje tehničnega znanja. Strinjam pa se z Lukšič Hacinovo in z Drnovškom v zvezi s problematiko kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja ter sem tudi sam »pristaš« slednjega. V zvezi z vprašanjem »čiste resnice« pa bi se po mojem mnenju lahko tudi vprašali, kaj je to in ali sploh obstaja »čista« avtobiografska metoda. Sam bi jo opredelil kot neke vrste ideal, podobno kot je v novinarstvu, iz katerega izhajam, objektivno poročanje. Po mojem mnenju se je težko oprijeti neke čiste, absolutne avtobiografske metode, ampak je treba pri svojem raziskovanju uporabiti vse možne in koristne načine ter metode in se znati prilagajati. Tako dobimo tako imenovano selektivno biografijo. Sam se ukvarjam na primer s Slovenci v Južni Ameriki, predvsem z drugo generacijo. Prebiram njihova pisma, v katerih lahko avtor, mogoče tudi nekoliko mirneje, premišljeno, izrazi svoje gledanje, svojo avtobiografijo, vendar spet selekcionirano. Selekcija se namreč pojavi že, ko jim v pismu predstavim svoje želje, pri čemer se pojavljajo vsaj nekatera prikrita vprašanja – že s tem torej določim pot njihovega pisanja. Intervjuji pa so še toliko bolj vodeni. Tudi metoda opazovanja z udeležbo, po kateri si kot raziskovalec navzoč v življenju nekoga drugega, prav tako ni objektivna, saj si že kot raziskovalec – oseba subjektiven, ker prihaja iz neke druge sredine s povsem svojimi pogledi. Pri drugi generaciji, s katero sem se

podrobneje ukvarjal, pa je problem v zvezi z avtobiografsko metodo še toliko bolj zapleten. Gre namreč za to, da se druga generacija večinoma zelo navezuje na svoje starše in pripoveduje pravzaprav življenjske zgodbe prve generacije, saj te zelo utemeljujejo tudi njihovo identiteto. Tako bi še enkrat opozoril na to, da čista avtobiografija verjetno ni možna in da lahko služi le kot ideal.

J. PETRIČ: Čista avtobiografija verjetno res ni možna; tudi med teoretiki se zato pogosto pojavlja termin mešani žanr, ki vključuje poleg avtobiografije tudi dnevnik in predvsem memoare. V zvezi z vprašanjem resnice v avtobiografiji pa sem želela dodati, da vsaka avtobiografija vedno vsebuje neko subjektivno resnico, subjektiven pogled na svet. Potrebno pa se mi zdi poudariti tudi problem zavestnega izpuščanja ali zamolčanosti na primer določenih podatkov. Ponekod so recimo zamolčana cela desetletja – vendar je treba tudi to ovrednotiti in izvedeti, zakaj, iz kakšnih razlogov je avtor avtobiografije to storil. Ali nasprotno: dodajanja. Mislim zato, da absolutne resnice v avtobiografijah nikakor ne moremo iskati in da to pravzaprav ni niti namen.

B. ČEBULJ SAJKO: Mislim, da je namen informacij, ki jih dobimo iz avtobiografskih zgodb, predvsem v tem, da z njimi osvetlimo določena »zgodovinska« dejstva.

J. PETRIČ: To je ena možnost, druga pa je preučevanje avtobiografije kot umetniškega dela. In tu se že spet pojavlja vprašanje meje med avtobiografijo in avtobiografsko fikcijo oziroma romanom.

M. LUKŠIČ HACIN: Glede zamolčanosti bi dodala še tole: zamolčanost se pojavlja tudi na ravni sistema, držav. S tem se viri, ki jih nekateri želijo prikazati kot objektivne in resnične, »izgubijo«. Mogoče včasih še veliko bolj kot na ravni posameznika, ker se na primer tako namenoma, iz političnih vzrokov uničuje ali zamolči določena dejstva. Osebnostno mislim, da je ta »velika zgodba« – velika zgodovina na ravni države, od preteklosti do danes, vse polna prirojnih resnic in zamolčanosti. In če to apliciramo na še višjo raven, vidimo, da je to čisto in pravo resnico za preteklost dejansko težko ujeti. Vse skupaj je po mojem mnenju samo interpretacija skozi sedanje oči.

N. KRIŽNAR: Svoje razmišljanje bi začel z zelo splošno ugotovitvijo, iz katere izhajam tudi pri svojem delu, in sicer, da se etnologija podobno kot kulturna antropologija ukvarja s preučevanjem kulture. Ta pa ima seveda več govoric. In govorjenje kot izjavljanje ljudi je zame samo ena od govoric kulture. Pri tem pridemo vedno do problema, kako to govorico, človekovo izjavljanje dešifrirati. Ne smete mi zameriti, če je moje ukvarjanje z avtobiografsko metodo zgolj ena od oblik ukvarjanja z govorico kulture. Končno niti ne vemo, kaj je to avtobiografska metoda. Z njo sem se srečal kot s fragmentom na robovih mojega zanimanja.

Od Malinowskega v etnologiji ne moremo govoriti o objektivni (raziskovalčevi) resnici o neki kulturi. Največ,

kar lahko raziskovalec stori, je, da skuša kulturo predstaviti skozi oči samih protagonistov kulture, ki jo preučuje. V zvezi s tem se mi zdi izredno pomembno »odkitje« posameznikove izjave, pa naj ta govori o življenju posameznika ali o kulturi kot celoti. Nekako nam vsaka izjava govori tudi o kulturi protagonista, je osebna, avtobiografska in subjektivna. Brez izjav ljudi sploh ne moremo doseči emičnosti, pogleda iz notranjosti kulture na njo samo. Brez tega pa ni niti etnologije, če se strinjamo, da se ukvarja s preučevanjem kulture.

Minili so časi, ko je bil človek kot protagonist kulture nujno zlo, ki so se mu največkrat vsi izognili, ker niso poznali njegovega jezika in ne sredstev za zapisovanje neverbalne govorice. Zato so raje preučevali artefakte. Zdaj je drugače. S sodobnimi vizualnimi sredstvi lahko zapišemo kulturni kontekst, neverbalne manifestacije kulture in neposredno izjavljanje ljudi. Mislim, da je neposredno nagovarjanje gledalca v etnografskih filmih s strani pripadnikov preučevane kulture največji prispevek vizualne antropologije (beri: vizualne metode) k antropološkemu »mainstreamu«. Listina, fotografija, dokument ..., so to že interpretirana dejstva, ki jih lahko še naprej prikojimo v skladu z našo ideološko dispozicijo. Posameznika, ki govori neposredno v kamero, pa ni mogoče bistveno popravljati oziroma z njim manipulirati. Seveda se zastavlja vprašanje, kako uporabiti zmogljivosti, ki so nam na voljo. Etnologi sami ustvarjamo svoje dokumente. Za nas je najpomembnejše, da uporabimo najboljšo možno metodo, da bo tak dokument čim popolnejši. Tudi avtobiografsko izjavljanje ljudi mora biti pretehtano zapisano. Po drugi strani pa se postavlja vprašanje sistematizacije same pripovedi. Večina metodoloških razmišljanj se ukvarja prav z vprašanjem sistematizacije pripovedi oziroma analitskih postopkov pri tem. In do česa se kmalu prebijemo? Do tega, da objektivnosti tudi v pripovedovanju ni. Obstaja samo toliko časa, dokler sami poslušamo ali beremo, kaj smo rekli ali napisali. Ko to sliši ali prebere nekdo tretji, doda v mislih svojo resnico oziroma razumevanje. Pri vizualnem zapisu avtobiografske pripovedi je to prvi gledalec. Spoznanje, da pomen oziroma razumevanje vizualnega zapisa nastaja v trikotniku: informator, snemalec (raziskovalec), gledalec, bi lahko obogatilo tudi metodologijo antropologije in etnologije v celoti. Gre za vprašanje relativiziranja objektivnosti posameznikovega izjavljanja o sebi. Mislim, da s preučevanjem človekovih izjav o njem samem in njegovi kulturi najbolje omogočamo tisto, za čimer stremi novodobna antropologija v zadnjem času, to je odkrivanje drugega. Odkrivanje drugega pa ni odkrivanje njegove drugačnosti, temveč pristajanje na vrednotenje sveta po njegovih merilih. Menim, da je najbolje kombinirati oboje. Da z izjavami ljudi o njihovem življenju in kulturi predstavimo njihovo stališče, sami pa dodamo svoj pogled. Bralac oziroma gledalec pa bosta vsekakor dodala še svojega. S tem ne povečamo objektivnosti našega dela, ampak njegovo refleksivnost in transparentnost. Z njuno pomočjo je bralcu takoj jasno, kaj je informatorjeva in kaj raziskovalčeva resnica oziroma kaj je resnica posameznih civilizacijskih

dispozicij.

Vsekakor se mi zdi to poglavje humanistike izredno vznemirljivo in ključno tudi za razvoj etnologije.

Glede prej omenjene zadrege s kvalitativno metodo pri nekaterih družboslovnih disciplinah pa menim, da bi se lahko te od etnologije in vizualne metode veliko naučile, etnologi pa si tudi včasih želimo, da bi več vedeli o kvantitativni metodi, ki jo večkrat pogrešam pri svojem delu.

B. ČEBULJ SAJKO: Ko govorimo o prepoznavanju drugih skozi sebe, je treba omeniti, da se osebna posameznikova identiteta oblikuje ravno v odnosu do drugih. In če kaj velja kot zakonitost uspešnih avtobiografij, je dejstvo, da mora imeti vsak pripovedovalec, vsak avtobiograf najprej oblikovano lastno identiteto, torej zavedanje samega sebe, šele potem lahko sploh sledi kronologiji dogodkov v svojem življenju. Ni pa nujno, da je to časovna kronologija – lahko je tudi kakšno drugo logično zaporedje stanj, dejanj ... Pri tem pa se raziskovalcu avtobiografij prav gotovo pojavi tudi vprašanje o zapisovanju življenjske zgodbe.

M. GODINA GOLJA: Podobno, kot je rekel že kolega Križnar, bi želela opozoriti, da uporaba osebnega gradiva in zbiranje avtobiografij v etnologiji nista novost. Zato mislim, da je dosedanjo razpravo smiselno dopolniti s podatkom, da letos praznujemo že dvajsetletnico objave prvega obsežnega članka o uporabi avtobiografske metode v reviji *Ethnologia Europaea*. Nemški etnolog Albert Lehmann je namreč leta 1979 za to revijo napisal članek o avtobiografski metodi, leta 1983 pa je v ZDA in Nemčiji izdal tudi samostojno knjigo o avtobiografskem raziskovanju. Njegovo praktično delo oziroma preizkus te metode je etnološka študija o nemških ujetnikih v Sovjetski zvezi, njihovi vrnitvi in spominjanju na obdobje zaporništv. Sama sem naletela na velik pomen avtobiografskega gradiva pri raziskovanju delavstva. Tu lahko tudi pritrdim gospe Žitnikovi, da sem pri pregledu izdane avtobiografske literature oziroma etnoloških del, ki so uporabljala to literaturo, zelo kmalu ugotovila, da so to tista etnološka dela, ki obravnavajo predvsem življenje ljudi v ekstremnih, dramatičnih razmerah. Kot sem že omenila: koncentracijsko taborišče, vojno ujetništvo, doživljanje vojne, življenje na robu bede, navsezadnje tudi izseljenstvo in prve izkušnje s tujino, akulturacijo ... Zdi se mi, da prav uporaba avtobiografskega gradiva ponuja izredne možnosti pri obdelovanju te tematike, o katerih nimamo veliko drugih virov. Avtobiografsko gradivo o življenju delavstva sem skušala poiskati tudi v slovenskem prostoru in kmalu prišla do spoznanja, da v nasprotju z evropskimi deželami, kjer obstajajo tudi zapisane, torej pisne avtobiografije o življenju ljudi na robu bede in nižjega delavskega sloja, v Sloveniji teh pričevanj ni. Moram reči, da sem bila po svoje zelo presenečena, ker imam občutek, da smo Slovenci piščiči. Vprašala sem se, zakaj je pri nas položaj drugačen. A še zmeraj nisem našla dokončnega odgovora. Po eni strani si to dejstvo razlagam z zelo zapoznelo industrializacijo in v zvezi s tem velikim pritiskom po urejanju osnovne

eksistence priseljencev, ki so se zaposlili v industriji in ki se dejansko niso ukvarjali s kulturno dejavnostjo, izobraževanjem, pisanjem in podobnim. Po drugi strani pa se mi zdi, da lahko razlago, zakaj ljudje niso pisali avtobiografij o svojih prvih letih življenja v industrijskih središčih, najdemo tudi v zelo začetni in nizki stopnji organiziranosti delavstva ter njihovega kulturnega življenja, zaradi česar je ta imela tudi zelo malo vpliva na delavce. V tujini pa sem prav za ta čas ugotovila, da so avtobiografije v pisni obliki nastale pogosto na poziv različnih društev ali delavskih časopisov. Dejansko so delavski mediji pozivali k pisanju avtobiografij, ki jih etnologi ali socialni zgodovinarji zelo pogosto in radi uporabljajo ter za njih pomenijo izreden vir. Pri nas tega torej ni mogoče najti, poraja pa se mi tudi vprašanje, zakaj smo etnologi pravzaprav tako dolgo čakali in zakaj nismo nikoli vabili ljudi, naj pišejo avtobiografije. Z vsemi temi zbirkami, življenjskimi zgodbami in z njihovimi objavami se je to sicer nekoliko spremenilo. Obenem pa se mi postavlja vprašanje, ali gre pri vsem tem za objektivno sliko, in strinjam se z navedenimi odgovori. Mislim, da gre pri vsakem zgodovinskem ali etnološkem pisanju za eno od resnic in da objektivne, absolutne resnice ne moremo doseči. Podobno je tudi pri avtobiografijah. Načela pa bi novo vprašanje, nekaj, kar se mi je utrnilo ob prebiranju tuje zgodovinske in etnološke literature ter novejših slovenskih del. Ali je samo objavljavanje avtobiografij dovolj? Kaj potrebujemo še za izdajo takega dela? Kakšna je vloga etnologije in etnologa pri izdajanju avtobiografskega gradiva?

B. ČEBULJ SAJKO: V zvezi s tem, da smo v slovenski etnologiji zelo pozno začeli raziskovati avtobiografije, bi omenila le, da so bili prvi tovrstni poskusi narejeni že v 60. letih, morda še prej. Spomnimo se samo Marije Makarovičeve in Borisa Kuharja, ki sta v svojih delih objavljala tudi avtobiografske pripovedi. Pri njej je šlo le za objavo in ne analizo tovrstnega gradiva. K pogovoru pa bi rada povabila tudi dr. Marijo Stanonik.

M. STANONIK: Predvsem bi želela opozoriti na vprašanje razmerja med posameznimi vedami do avtobiografij. Sama mislim, da se gibljem vedno na meji več strok ali pa se grem nekakšno interdisciplinarnost. Pri tem že dolgo ugotavljam: ko je subjektivnost začela zapuščati literaturo, je morala najti mesto nekje drugje. Literarna veda je postala danes zelo formalizirana – na primer v obdobju, ko sem se ukvarjala predvsem s pesništvom NOB, ni bilo nobenega občutka za subjektivne pojave. Ker tukaj ni bilo več prostora za to snov, je morala ta dobiti prostor nekje drugje – in to je bila etnologija. V zraku zmeraj visi določen problem in očitno ni pomembno, kdo oziroma katera stroka ga obdeluje. Nekje bo nujno dobil prostor zase. Ker pomeni del našega življenja – voda mora teči, mora najti ta potok svojo smer, sicer bi se zadušili, drugače nam ni živeti.

Pri raziskovanju pesništva NOB sem se tako srečevala tudi s stotinami ljudi, ne pretiravam, ki so mi pripovedovali svoje življenjske zgodbe, saj sem hotela odkriti, kako se je določena pesem v njih rodila. In ravno to gradivo me je najbolj obvezalo, da sem knjigo z

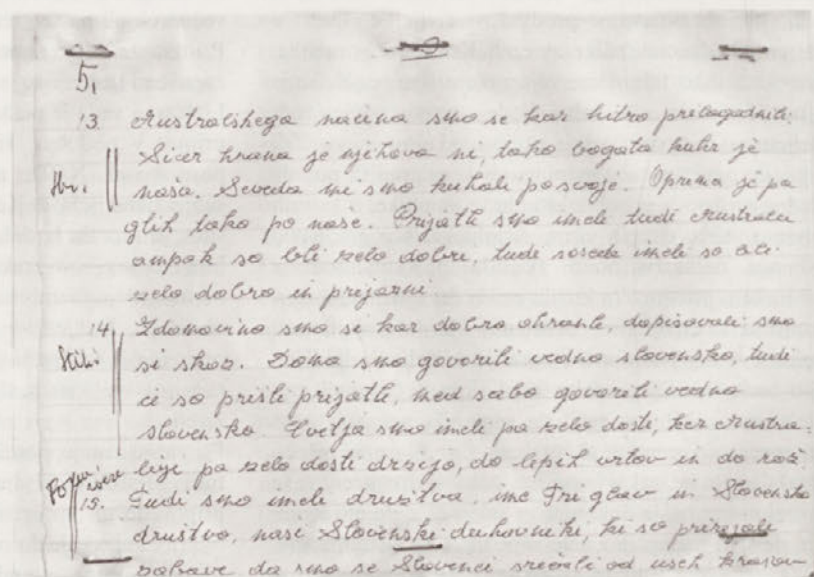

naslovom *Pozdravljeno trpljenje ...* tudi objavila. In šele z njo sem začutila, da sem nekako zadostila svoji želji in, upam, tudi problemu širše, ene ali druge stroke, da je postala ta zgodovina, vsaj zame osebno, dezideologizirana. Skozi te življenjske zgodbe je dobilo to obdobje tisto osebno razsežnost, s katero je, upam, dokazano, kako se ni bilo mogoče, tako kot nekateri še vedno mislijo, odločati za »pravo« stran. Večina ljudi je bila postavljena v položaj, v katerem so se odločali za najprimernejšo rešitev. Ta tako imenovana objektivna dejstva je treba zato vedno preverjati in ilustrirati s subjektivnimi izjavami, ki pa so seveda lahko namenoma ali nenamenoma tudi dezinformativne.

M. DRNOVŠEK: V zvezi z objektivnostjo mislim, da se resnici lahko le približujemo, vprašanje pa je, ali jo kdaj lahko dosežemo. Mislim pa tudi, da se na področju humanističnih ved raziskovalci ne smemo omejevati samo na metodologijo lastne stroke, ampak moramo pri svojem delu upoštevati tudi vse tiste rezultate in metode dela, ki zadevajo raziskovalno temo. Na Slovenskem smo v zvezi s tem še vedno kar malo »vrtičkarski«, saj večina raziskuje le z vidika ene stroke. Morda je to le moje opažanje, ker delujem na inštitutu, kjer smo sodelavci iz različnih strok in se veliko pogovarjamo; torej ne delujem le v krogu samih zgodovinarjev. V zvezi z zbiranjem življenjepisov ali odmevov pa opažam, da je bilo tovrstnih zapisov v izseljenskem tisku zelo veliko in da je tudi Slovenska izseljenska matica v 50. letih takšno pisanje sistematično spodbujala. Vendar takrat še niso zbirali zapisov o, na primer, dogajanju v begunskih taboriščih po letu 1945, kako je bilo z razselitvijo beguncev in podobno. Sam se nekoliko podrobneje ukvarjam z duhovnikom Jurijem Trunkom, ki je v delih, ne le v knjigi *Amerika in Amerikanci* (Jurij M. Trunk, *Amerika in Amerikanci*. Samozaložba. Celovec, 1912), ampak na primer tudi v potopisu *Od Ljubljane do Seattle* (Mir/Celovec/1909, št. 41-43, 47-48, in 1910, št. 1-5), že uporabljal metodo osebnega spoznanja, o kateri razpravljamo. Zelo natančno namreč opisuje, kakšni so bili vlaki v Ameriki, proge, kako je doživljal pokrajino in vse drugo... V ZDA je bil med letoma 1909 in 1911 štirikrat po kar nekaj mesecev in čeprav terena v tem času ni mogel obdelati v celoti, je uporabil tudi poročila drugih posameznikov; toda pomembno je, da je imel z ljudmi osebni stik. Zato tudi sam to njegovo knjigo danes uporabljam kot vir, čeprav moram biti do njega kritičen. Prav tako je pred kratkim izšla knjiga *Izgubljeni spomini na Antona Korošca* (Bojan Godeša, Ervin Dolenc, *Izgubljeni spomini na Antona Korošca*. Korenine, Nova revija, Ljubljana, 1999). Gre za spomine dr. Ivana Ahčina, političnega urednika Slovenca

v 30. letih in osebnega prijatelja Antona Korošca Ahčina je napisal spomine takoj po Koroščevi smrti. Nameraval jih je tudi objaviti, vendar je bila medtem vojna in so zato ti spomini, ki so zame osebno zelo zanimivi, prišli v arhiv. Najprej zato, ker je večina v teh spominih znanih dejstev, tj. faktografskih podatkov o Koroščevih sestankih, njegovi usodi v izgnanstvu na Hvaru, v Tuzli in podobno. Toda ti spomini bolj izražajo Ahčina kot Korošca, dragoceni pa so še, ker kažejo Korošca tudi v nekaterih manj znanih negativnih potezah, tudi kot človeka s slabostmi in napakami. Tovrstno osebno gradivo mora imeti uvodno študijo, treba ga je tudi zelo natančno in z vseh možnih aspektov analizirati. Če je gradivo zgolj vrženo v javnost, so odzivi zelo različni – mislim pa, da je raziskovalčeva naloga, da mora vse te osebne zapise analizirati in prikazati svoj pogled na obravnavano problematiko. Vsekakor naj bi si prizadeval to storiti čim bolj objektivno in, kar je še posebej pomembno na določenih področjih, tako tudi izseljenskem, neideološko. Pri nas pa se dogaja, da tudi, če ne vemo, kdo je avtor, opazimo iz katerega zornega kota je ta o zadevi pisal in v kateri slovenski ideološki vrtiček spada.

N. KRIŽNAR: Zdi se mi, da uporaba avtobiografskih vprašanj porajata tudi zelo pomembno etično vprašanje. Margaret Mead je v vsej svoji antropologiji izhajala iz vedenja posameznika, iz katerega je sklepala o kulturnih vzorcih. Zato se je morala človeku zelo intimno približati. To počnejo tudi nekateri naši etnologi, na primer z metodo observacije z udeležbo. Pri tem se vedno postavlja vprašanje seznanjenosti informatorjev z našim početjem in s posledicami, ki jih lahko ima objava gradiva, zlasti slikovnega. Z objavo lahko pripovedovalca prizadenemo, z njim manipuliramo ali mu povzročimo moralno škodo. Zato moramo z njim pretehtati posledice morebitne objave. Postavlja se tudi vprašanje selekcije na različnih stopnjah nastajanja in obdelave gradiva. Vsak pripovedovalec že sam izbere, kaj bo sploh povedal iz svojega življenja, na kaj se bo omejil in kaj bo izpustil.

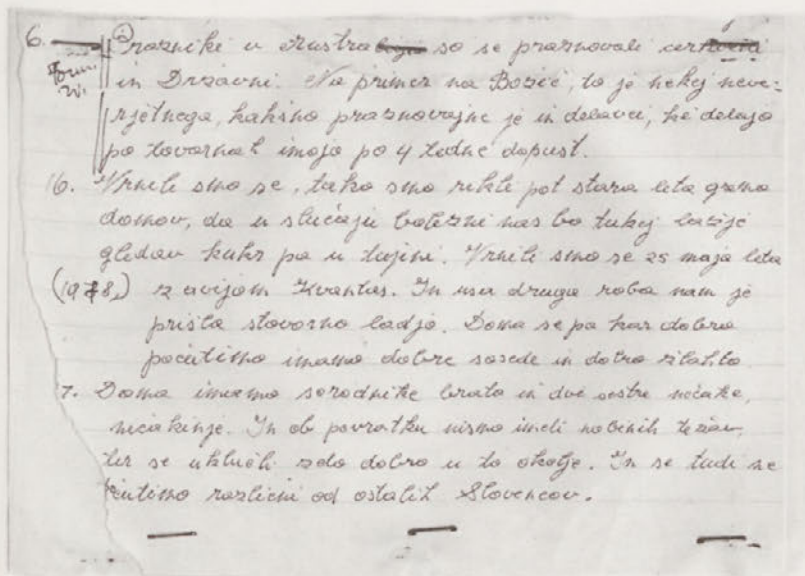
Pri transkribciji besedila se pojavi vprašanje dobesednega ali standardnega jezikovnega zapisa. In kaj početi z odlomki, ki govorijo o spornih zadevah, na primer o sosedih, o še živečih ljudeh ...? Tu lahko pride do novih transformacij besedila. Avtorizacija je morda zadnja stopnja transformacije besedila. Končna objava je lahko precej oddaljena od izvornika. Z uporabo vizualnega zapisa se lahko izognemo zadregam s transformacijo in avtentičnostjo, etično vprašanje pa ostaja vedno nerešeno.

B. ČEBULJ SAJKO: Temu bi dodala primer iz lastne izkušnje. Omenila sem že problem zapisovanja življenjskih zgodb, s čimer mislim predvsem na dilemo zapisovanja pripovedi v pogovornem ali knjižnem jeziku. Ko sem se odpravila na teren v Avstralijo, sem sogovornikom povedala, zakaj snemam pogovore z njimi. Z mojim namenom so se strinjali in kasneje so lahko posnetke svojih izpovedi tudi poslušali. Ko pa sem jim poslala knjigo, v kateri so bile njihove avtobiografije objavljene in zapisane v pogovornem jeziku, se je njihova reakcija nanašala predvsem na zapisan jezik, in ne na vsebino povedanega. Kot raziskovalka sem bila pri zapisovanju življenjskih zgodb avstralskih Slovencev tako postavljena pred vsaj dve možnosti: ali objaviti poslovenjeno besedilo z le tu in tam kakšnim izrazom v izvorniku govorca ali pa vse skupaj pustiti v pogovornem jeziku in transkribcijo prepustiti v presojo lektorici, ki naj bi v končni fazi določila način fonetičnega zapisa v takšni obliki, da bi bil berljiv za širše občinstvo. Tako je nastal kompromis med menoj kot raziskovalko, lektorico in slavisti. Zgodbe so zapisane v pogovornem jeziku z nekaterimi fonetičnimi znaki. Odzivi nanj pa so bili med domačimi bralci zelo različni: »Krasno, ko bereš zgodbo, se ti pred očmi odvija avtobiografski film. Jezik je ostal sočen. Neverjetno, kako se je slovenščina ohranila toliko kilometrov daleč od matice.« itd. Pojavile pa so se tudi kritike: »Zgodbe se ne da brati, preveč se zapletaš s tem, kako jih boš bral in pri tem pozabiš na vsebino.« Skratka, zopet eno izmed vprašanj: kaj z gradivom, kako ga obdelati, predstaviti, da ostane

avtentično tako v zapisu kot v vsebini pripovedi. Pri tem se strinjam s kolegom Križnarjem, da ta problem pri vizualni predstavitvi pripovedovalca odpade.

M. RAVNIK: To po mojem mnenju ni samo vprašanje zapisovanja in ne velja le za (avto)biografijo, ampak za vse gradivo, povezano s tem, kar nekdo izjavi. Mislim, da se danes, ko pogovore večinoma snemamo in ko so posnetki ohranjeni, lahko avtor sam oziroma skupaj s slavistom ali na primer dialektologom odloči, kako bo gradivo objavil. Saj, če je zapis neke ohranjen, lahko dopustimo zelo različne rešitve. Drugo, kar sem želela omeniti, pa je, da ne vem, ali je tovrstno gradivo še vedno po različnih institucijah in pri posameznikih ali pa se kje načrtno ohranja. Tudi glede na to, kar je kolega Križnar govoril o sistematizaciji, ki je povezana s problemom evidentiranja in hranjenja, me zanima, kje se danes hranijo pisma, biografije ... gradivo, ki je nastalo izpod peres ljudi, a ni literatura. In, ali na fakulteti kaj razmišljajo, da bi se nekdo ukvarjal prav s tem oziroma da bi se takšno gradivo pri njih celo zbiralo. V zvezi s sistematizacijo pa bi rada dodala še, da mi je žal, ker kolegica Marija Stanonikova ni nič povedala o tem, na kakšne probleme in možnosti je naletela, ko je analizirala arhiv pisem, objavljenih v knjigi *Štiri matere - ena ljubezen*. Knjiga je nastala po zelo bogatem pisemskem gradivu, ki bi ga danes lahko kakšen etnolog objavil samostojno in izjavil, da gre za knjigo, napisano po avtobiografski metodi. Dejansko pa bi bilo gradivo samo objavljeno. Stanonikova pa je objavila avtentična pisma in poleg tega vsak stavek vzela še za iztočnico svoje interpretacije določenega okolja, obdobja, posameznika. Dokument je tako ostal tak, kot je bil, poleg tega pa je kot vir maksimalno izrabljen. Samo to bi še dodala, da se tudi sama zavzemam za interdisciplinarnost, a kljub temu mislim, da obstajajo specifične značilnosti posameznih ved. Zdi se mi, da etnologija objektivnosti morda ne posplošuje toliko kot na primer zgodovina.

M. STANONIK: Strinjam se s kolegico Ravnikovo in mislim, da so pisma ena izmed oblik najbolj zlahtnega gradiva ravno v navedenem smislu. S temi pismi je možno primerjati tudi posamezna obdobja, zato je gradivo enakovredno za celotno obdobje, torej za skoraj tri četrtine dvajsetega stoletja, kar je tudi prednost tega arhiva. Vendar mislim, da je to šele nekak vzorec, kako bi se kljub vsemu skrajno objektivizirano lahko uporabilo skoraj najbolj subjektivno gradivo. Pisma so po mojem mnenju celo bolj subjektivna kot intervju, saj zanje nikoli nihče ne predvideva, da bi kdaj prišla v javnost, ampak pomenijo

dejansko na osnovi razmer izraženo gradivo. Zdi pa se mi, kot je to na okrogli mizi že nekdo omenil, da se predvsem zaradi telefona in računalnika danes izgublja to primarno subjektivno gradivo. Zdaj sicer segam precej naprej, a vseeno: zanima me, kako se bodo zaradi privajenosti računalniški kulturi prihodnje generacije vedle do pisnih medijev in knjige. Mislim, da si sicer še ne znamo predstavljati, ampak po mojem mnenju bodo samo izbranci ali strokovnjaki tisti, ki bodo še imeli, ali pa tudi ne, do tega normalen odnos.

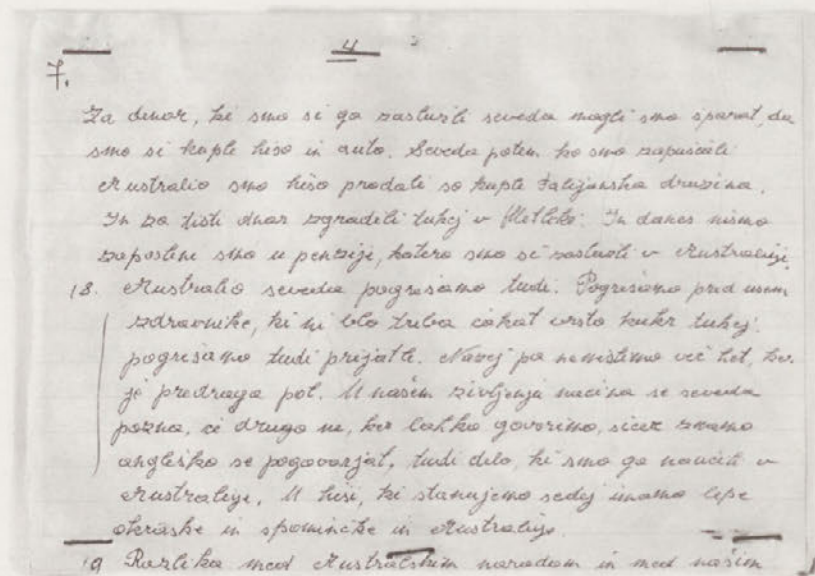
B. ČEBULJ SAJKO: Kolegici Ravnikovi bi odgovorila na vprašanje v zvezi s hranjenjem avtobiografskega gradiva, in sicer v povezavi z raziskovalnim projektom, ki poteka na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Pri nas se s tovrstnim gradivom ukvarjamo skoraj vsi raziskovalci. Projekt, ki med drugim vključuje tudi popis celotne arhivske in druge dokumentacije, tudi do sedaj zbranih življenjskih zgodb, pisem, spominov posameznih izseljencev itd., bo upravičil vlogo inštituta kot osrednjega dokumentacijskega centra za področje slovenskega izseljenstva v domovini. Ker je tega gradiva zelo veliko, imamo že redno zaposlenega dokumentalista (za katerega predvidevamo stalno zaposlitev), ki je trenutno v zadnji fazi popisovanja vsega zbranega. Naslednje leto bo to gradivo na voljo uporabnikom, izšel pa bo tudi katalog z natančnim pregledom, kaj vse hrani Inštitut za slovensko izseljenstvo. Jasno je, da se projekt ne bo končal leta 2000, kot smo to sprva predvideli, in ga bomo v naslednjem letu, po njegovem izteku, zopet prijavi na Ministrstvu za znanost in tehnologijo. S tem želim povedati, da se pri nas avtobiografsko gradivo zbira, hrani in evidentira in da nameravamo tovrstno delo nadaljevati tudi v prihodnosti.

M. DRNOVŠEK: V zvezi s hranjenjem osebnega gradiva lahko rečem še to: sam sem bil nekoč zaposlen v Zgodovinskem arhivu v Ljubljani, a lahko rečem, da poznam razmere tudi na splošno. Tovrstno gradivo je v arhiv prihajalo po naključju in je bilo odvisno tudi od posameznega arhivista ter njegovega področja. Ni šlo za sistematično zbiranje, morda le, če je šlo za osebne zbirke pomembnejših posameznikov, ki jih precej hrani tudi NUK. Tudi sam mislim, da bi bilo treba zapolniti sedanjo praznino in se sistematično posvetiti tej kategoriji gradiva, ki postaja kot vir za določene raziskave čedalje pomembnejše, ne le za etnologijo, antropologijo, sociologijo, ampak tudi za zgodovino pisje. Obstaja pa problem odnosa Slovencev do tega gradiva, do tistega, kar so ustvarili njihovi dedje in babice. Ravno to gradivo je namreč marsikdaj romalo v smeti, ko so se preurejali hiša, podstreha, dom ..., kot

predmet prekupečevanja ga najdemo tudi na boljšem trgu. Tak vtis sem dobil na primer leta 1988, ko sem sodeloval v komisiji skupnosti Znanost mladini in organiziral akcijo za zgodovinske krožke na osnovnih šolah Izseljevanje iz domačega kraja. Večinoma, skoraj 70 odstotkov, so naloge napisali po literaturi, bolj redko po arhivskem gradivu, najmanj pa po osebni korespondenci, čeprav so bila navodila ravno nasprotna. In marsikje so osnovnošolci napisali, da to gradivo ni bilo dostopno, da takšnega gradiva domači ne dajo na vpogled, čeprav vedo, da korespondenca obstaja in jo morda tudi hranijo. Menijo torej, da gre za intimno področje. Verjel sem, da je mnogo lažje, da do takšnega gradiva pride domačin iz okolja, v katerem živi, ker ga ljudje poznajo. Končno menim, da velja za status animarum nekaj podobnega - čeprav je videti kot uradno gradivo, je dejansko polno zapisov, ki so za posameznika lahko precej negativni. Na srečo pa smo Slovenci imeli Zgodnjo Danico, Novice, tudi časopise na prelomu stoletja, ki so sicer iz povsem svojih razlogov objavljali ta pisma, a so le objavljena.

R. ŠVENT: Navezala bi se na Drnovškovo pripombo, češ da odnos Slovencev do takšnega gradiva ni najboljši. Sama sem zelo kritična do cerkvenih institucij, ki so odgovorne za hranjenje arhivskega gradiva. Zvedela sem, da je zapuščina nekaterih duhovnikov, ki so živeli in delovali zunaj Slovenije, prišla v Slovenijo in da je bila njihova osebna korespondenca večinoma uničena. Strinjam se, da zelo osebna korespondenca (zlasti če gre za kakšne občutljive teme) ni za objavo. Je pa poznavanje takega gradiva pomembno pri predstavitvi posameznikove celostne podobe.

M. DRNOVŠEK: Ravno v zvezi s tem problemom bi imel repliko. Omenil sem že osebni fond Petra Grassellija, ki vsebuje tudi ljubezenska pisma, celo suho cvetje, kodre las ... Toda to so ljubezenska pisma ne le z ženo, ampak tudi že od prej, ko je bil še študent in si je dopisoval z nekim dekletom. V inventarju, ki sem ga naredil, sem ta pisma samo omenil: dopisovanje s to in

to osebo, čas, število, jezik, v katerem so bila napisana, in podobno. Toda Grassellijevi potomci so bili takrat še živi in ko sem jih obiskal, jim takšen popis – čeprav vsebine pisem niso poznali – ni bil všeč, češ: »To je pa oseba, o kateri se v naši družini ne sme spregovoriti. To je bila neka njegova študentska ljubezen.« Očitni so mi, da sem posegel v njihovo intimo, v njihove družinske zadeve. Najhujše pa, mislim, je, če se ta pisma uničuje. A zanimivo je tudi vprašanje, zakaj se jih uničuje. Po mojem mnenju gre za zelo grob način ščitenja neke »svetle« oziroma »boljše« podobe. Res pa tudi je, da mora raziskovalec, ki uporablja takšno gradivo, prevzeti moralno odgovornost in upoštevati etični kodeks.

N. SULIČ: V zvezi s temi pismi bi vam rada predstavila povsem osebno izkušnjo etnologinje. Upam, da pomeni človeka, ki pisem ne meče stran. Med selitvijo sem našla zajeten sveženj pisem iz obdobja med drugo svetovno vojno. Gre za pisma moje sorodnice, ki se je pridružila partizanom, in njenega takratnega fanta, ki je sodeloval na drugi politični strani. Mislim, da sta si dopisovala tri leta, potem pa so njo tik pred koncem vojne Nemci ustrelili. Ne vem pa, kaj se je zgodilo z njenim fantom. Pisma hranim doma in imam v zvezi s tem zelo neprijeten občutek, ker menim, da bi spadala drugam. Hkrati pa vem, da so zelo intimna, in ne bi hotela, da bi prišlo do zlorabe njihove vsebine, končno tudi med raziskovalci. Tako mi jih je preprosto težko dati recimo v NUK. Po drugi strani pa gre za bogastvo podatkov in osebnih stališč do določenih dogodkov, ljudi ..., še zlasti pa so zanimiva z vidika dveh različnih političnih usmeritev. Mislim, da to dejstvo dobro razloži moralno dilemo svojcev, ki ne želijo, da bi se gradivo izkoriščalo. Tema dvema, ki sta si dopisovala, pa verjetno tudi ne bi bilo povsem vseeno, če bi se pisma pojavila na primer kot podlistek v Delu.

M. LUKŠIČ HACIN: Ta pogovor o pisemih in dilemah, ki se pojavijo pri njihovi morebitni uporabi v javnosti, bi posplošila na govorno besedo. Mislim, da se kot raziskovalec lahko znajdeš v podobnem položaju tudi v

pogovoru s sogovornikom ali ko na primer raziskuješ odnose izseljencev v društvu. To utegne biti med to populacijo in verjetno tudi v drugih okoliščinah, zelo intimno. Primer: ko sem bila na terenu med švedskimi Slovenci, sem se dostikrat vprašala, ali naj določena dejstva objavim ali ne, čeprav je bilo recimo očitno, da je neki osebni spor zelo vplival na razvoj poznejšega društvenega življenja teh izseljencev in da brez navedbe tega intimnega podatka ni možno razumeti, zakaj se je na društveni ravni ali tudi širše – v skupnosti določena stvar zgodila. In še danes ne vem, kaj bom naredila v zvezi s tem, vsej verjetnosti pa se bom posvetovala z osebami, ki so v zgodbo vpletene.

N. KRIŽNAR: Ampak saj obstaja etični kodeks, ki ga zdaj pripravlja tudi Slovensko etnološko društvo. V ameriški antropološki zvezi že dolgo velja in se nanaša predvsem na razmerja med zahodnoevropsko kulturo in tretjim svetom. Kodeks ne more določiti podrobnosti, njegova splošna načela pa so jasna. In med njimi je na prvem mestu načelo, da mora raziskovalec ravnati tako, da ne prizadene svojega informatorja. Podobno je v novinarskem kodeksu načelo tajnosti vira informacij. Informator mora biti obveščen o namenih spraševanja in o tem, kaj bo raziskovalec počel s pridobljenim gradivom. Zavedati se mora, kakšne so lahko zanj posledice, če ga objavi. Mislim, da vse izhaja iz tega.

Z. ŽIGON: Po mojem mnenju gre tudi za vprašanje avtorizacije. Preden sem na primer objavil pisma svojih pisnih sogovornikov, sem jim knjigo poslal na vpogled. Ko so jo prebrali, so v prihodnje sodelovanje lahko privolili ali pa ga odklonili. V besedilo, ki so ga nekoč napisali, pa so lahko vnesli tudi morebitne popravke.

M. LUKŠIČ HACIN: Po mojem mnenju ne gre le za vprašanje avtorizacije. Raziskovalec nastopa tu s stališča mreže mnenj. Posameznik lahko sicer še enkrat prebere svoje izjave in privoli v njihovo objavo, a nima mreže, informacij, konteksta, ki ga je razbral raziskovalec. Ko namreč neko izjavo postavimo v kontekst, jo lahko določen bralec vidi povsem drugače, kot njen avtor.

B. ČEBULJ SAJKO: Že med študijem smo zvedeli, da moramo vsako informacijo, ki jo dobimo na terenu, vrniti informatorju in upoštevati njegov odziv. Druga možnost pa je to, kar je običajno počela Marija Makarovič, da je svojo delo, knjigo predstavila tudi ljudem, od katerih je dobila snov zanjo.

J. ŽITNIK: Če se počasi bližamo koncu, bi rada še enkrat poudarila nekaj splošnega. To je pomen subjektivnih virov, zlasti v strokah, ki se ukvarjajo z

8. je tako, da naš Slovenski narod je bolj siroten,
do čim oni niso tako. So pa tudi dobri ljudje. Za
hrano, vedajo tulka kuka naš narod. Oni so pri
hrani bolj skromni.

Torej upam, draga Gov. Alojza Ruonik
in Gov. Brada Čebulj
Da boste razumeli po mojo pisavo,
da upam da sem vam kar dobro obložila.
Pozdravi
Marija Rudi Makaric

interpretacijo. Mislim, da je za posameznika pomembna predvsem subjektivna resničnost, predvsem tisto, kar vsakdo posebej zaznava. In mislim, da lahko družba obstaja samo, če zanjo velja neka – pogojno rečeno – objektivna resničnost. To pojmujem kot tiste pojavne točke, v katerih se subjektivna resničnost pokriva, torej kot bolj ali manj enako zaznavanje nečesa različnih posameznikov. Če hočemo torej ugotoviti, kaj je objektivna resničnost za določeno družbo, lahko po mojem mnenju v strokah, ki se ukvarjajo z interpretacijo, najprej izhajamo samo iz subjektivne resničnosti.

N. SULIČ: Sama imam ves čas občutek, da se je pri raziskovanju izseljenstva tej subjektivni resničnosti težko sploh približati. Iz lastnih izkušenj vem, da je za slovenskega raziskovalca raziskovanje slovenskih izseljencev težavno. Ko namreč informator izve, od kod si, si mogoče želi določene podatke prikrojiti tako, da se bo »lepše slišalo«. Poleg tega pa je raziskovalcu kultura, v kateri živi izseljenec, tuja in vsekakor manj poznana kot izseljencu samemu. Spoprijeti se je treba z življenjem Slovencev v tujini, kar je raziskovalcu, ki raziskuje na domačem terenu, prihranjeno.

M. LUKŠIČ HACIN: Če bi izhajali iz antropologije, pa nekateri strokovnjaki menijo, da je pripadnost drugi kulturi, torej neraziskovalčevi, ravno prednost. Kajti: pri preučevanju tuje kulture dejansko raziskovalci ne preučujejo le-te, temveč prepoznavajo sami sebe, saj se prav zares lahko spoznaš šele tedaj, ko spoznaš drugega. Potemtakem se tudi etnična identiteta Slovencev izrazi šele v tujini in Slovenci v Sloveniji sploh ne vemo, da smo Slovenci.

B. ČEBULJ SAJKO: Ko že govorimo o »mejnih vlogah« v odnosu raziskovalec – informator, naj k temu dodam še tezo, da je delo raziskovalca od same zasnove, koncepta raziskave, zbiranja, razvrščanja podatkov, analize do sinteze prav tako avtobiografsko delo. V tej vlogi si tudi ti postavljen nekako na enako raven kot pripovedovalec življenjske zgodbe.

Za konec našega pogovora pa bi želela prebrati še misli Ivanke Počkar, etnologinje v brežiškem muzeju, ki danes žal ni navzoča. Zapisane so v povzetku njenega članka, objavljenega v zborniku *Vrednotenje življenjskih pričevanj*. Kot vemo, je Ivanka Počkar tudi avtorica knjige *Iz časov ječmenove kave*, v kateri je zbrala nekaj življenjskih zgodb starejših pripovedovalcev, in o njih meni takole: »Kaj dobimo, kaj nudimo in kaj dajemo sem zapisala iz osebnih izkušenj pri zbiranju življenjskih zgodb za knjigo z naslovom *Iz časov ječmenove kave*. Z zbiranjem življenjskih zgodb dobimo pripovedovalčev v besede prelito preteklost, sedanjost in misli o prihodnosti, njegovo čustvovanje, upanja, želje, reve in žalosti, veselja in sreče. Dobimo njim lastni poudarek obdobja, dogajanja in oblik doživljanja. Kot v siceršnjem ljubeznivem in spoštljivem odnosu do sočloveka dobimo, kolikor vlagamo in kar uspemo pridobiti s svojim sogovorniškim darom. Dobimo tudi spontan, medsebojno sporazumen izbor nekaterih poglavij iz njihovega življenja. Njihova osebna sporočila svetu, mnenja o zadevah, ki se

pripovedovalcu zdijo najvažnejša, ter boljše razumevanje medsebojnih odnosov. Kaj nudimo? Nudimo možnost izražanja samozavesti, priliko za čustven odziv, zapis življenjskih zgodb, ki bi sicer ne bile zapisane, čast, potrditev in ponos, uresničenje želje po ohranjanju dediščine, samospoznanje potrebnosti in vrednosti takšnega zapisovanja življenjskih zgodb in občutek smisla pripovedovalčevega obstoja. Nudimo tudi način, da pripovedovalec sam retrospektivno izoblikuje magistralo in stranske poti svojega življenja. Iz njihovih izpovedi jemljemo gradivo za resničnejšo podobo sveta, skromno, a vendar nadvse bogato opisnost izraza, odkritost, konkretnost pričevanja in dejanskost.«

Povzetek organizatorice

Če se sedaj sama postavim v vlogo »izpraševalke – raziskovalke« pri nastajanju avtobiografske zgodbe in če v vlogo sogovornika postavim sodelujoče na okrogli mizi, je tudi nastali zapis »življenjska zgodba«, zgodba o avtobiografiji, ki poteka takole: odšli smo na teren – v malo dvorano ZRC SAZU – in vključili mikrofon ter začeli snemati pogovor s povabljenimi sogovorniki. Uvodne misli so bile namenjene predstavitvi nekaterih (predvsem v tujini) že znanih izkušenj z avtobiografsko metodo in uporabo avtobiografskih virov. Nato je pogovor stekel. Predstavljamo ga v obliki »terenskega zapisa«:

izkažejo se različni pogledi in problemi v zvezi z osnovno temo (selekcijirajmo jih po logiki »raziskovalke«) – doma se že dlje časa ukvarjamo z zbiranjem avtobiografskih zgodb, vendar smo šele v zadnjem času začeli sistematično delo na tem področju, ki ga skušamo osvetliti tudi z vidika teorije. Težko je opredeliti, kaj je sploh avtobiografija: ali je to že vsaka izgovorjena ali zapisana informatorjeva izjava (delna avtobiografija), strnjena zgodba dogajanja v posameznikovem življenju – pripovedovalca ali so to pisma, memoari, dnevniki ... So pri samem procesu nastajanja pomembna izpraševalčeva vprašanja in navodila ali naj ta prepusti konstrukcijo življenjske zgodbe samemu pripovedovalcu? Če je odgovor »da«, potem je informator ustvarjal in ga lahko imamo za soavtorja raziskave. Kaj narediti z avtobiografskimi podatki? Treba jih je kritično ovrednotiti, jih primerjati z drugimi razpoložljivimi viri in jih umestiti v kontekst zgodovinskega dogajanja, na katerega se veže določena pripoved.

Kako umestiti pridobljene avtobiografske podatke v raziskavo? Odločitev je v rokah raziskovalca in njegove konstrukcije raziskave ter v zvezi s tem selekcijiranjem avtobiografskih podatkov. Je to pravi postopek ali se s tem ne »poškoduje« avtobiografski dokument? Vzoren primer uporabe avtobiografij je približno takšen: objaviti življenjsko zgodbo v celoti in iz njene vsebine razložiti vlogo posameznika, njegove življenjske skupnosti in okolja v danem časovnem obdobju in zgodovinskem dogajanju.

Življenjska zgodba, ki nam jo pripoveduje informator, mora imeti logično zaporedje dogodkov v

pripovedovalčevem življenju. So v tej zgodbi zajeti vsi dogodki? V tej točki postane pripovedovalec selektor svojega življenja: Pove nam tista dejstva, ki so zanj pomembna. Pri tem obstaja možnost dodajanja, pretiravanja oziroma zamolčanja, odvzemanja snovi iz življenjske zgodbe posameznika po njegovi lastni presoji. Raziskovalca pri tem zanima vzrok tega pojava. Avtobiografska zgodba postane torej selektivna avtobiografija, selektivna s strani raziskovalca in pripovedovalca.

In kako je z resničnostjo, verodostojnostjo vsebine avtobiografskih zgodb? Sogovorniki menijo, da je osnovno vodilo reševanja tega problema opredelitev objektivne, če hočete »zgodovinske« resnice, ki služi kot skelet drugim subjektivnim resnicam, izrečenim v avtobiografskih pripovedih. Te so torej pojmovane kot osebne resnice, ki dopolnjujejo, zapolnjujejo ali zavračajo dano – občo priznano objektivnost in nam hkrati omogočajo »vpogled od znotraj« v določeno kulturo. Pri tem se izkaže relativnost objektivnega, ki je v končni fazi prav tako subjektivno – umeščeno v določeno časovno obdobje in družbeno dogajanje. Zato v življenjskih zgodbah nima smisla iskati absolutne resnice, temveč le pripovedovalčev individualni pogled na svet. Različnost in pestrost teh pogledov na predmet raziskovalčevega zanimanja nam v končni fazi osvetli določen zgodovinski trenutek. Zato je treba tudi objektivne vire preverjati s subjektivnimi.

Avtobiografija je jezik določene kulture, saj v procesu prepoznavanja samega sebe tako raziskovalec kot pripovedovalec prepoznavata druge. Ali nasprotno. Življenjska zgodba je zato zgodba o sebi in o drugih. Je proces, v katerem se konstituira identiteta (posameznika, skupine, etnije, države, kulture ...), ta pa je med drugim v središču pozornosti raziskovalcev izseljenstva.

Pogovor še vedno poteka. Zaplete se pri načinu zapisovanja ustnih avtobiografij. Tega problema ne občuti tisti, ki z vizualnimi sredstvi (kamera) »zapiše« pripovedovalčevo zgodbo. Drugi udeleženci okrogle mize, razen zgodovinarjev in literarnih zgodovinarjev so postavljeni pred dilemo: transkripcija posnetih pogovorov v knjižnem ali pogovornem jeziku, objaviti besedilo avtobiografije dobesedno ali selektivno, se izogniti pri tem »občutljivim«, »intimnim« – zaupnim – izpovednim delom pripovedi ali ne. To nas privede do problema manipulacije s tovrstnimi podatki in raziskovalčeve etike pri uporabi teh informacij v znanstvene namene, ki ne smejo prizadeti informatorja. Na splošno prevlada mnenje, da je treba pripovedovalca prej seznaniti z namenom raziskave in si pridobiti njegovo zaupanje ter soglasje. Je potemtakem še potrebna avtorizacija zapisanega pogovora? Če je potrebna, koliko ostaja »popravljen« življenjska zgodba z vidika njenega avtorja še prstna, izvirna? Temu problemu se zopet izogne zapisovanje avtobiografskih zgodb z vizualno tehniko.

In za konec: kako je pri nas s hranjenjem tovrstnega (osebnega) že zbranega gradiva in tistega, ki šele bo ali bo še nastalo? Za pretekla obdobja je delno arhivirano v državnih institucijah in pri posameznikih. Pri slednjih nastopi problem dostopnosti in navsezadnje problem

uničevanja že zapisanih avtobiografij. Tisto, kar nastaja danes neposredno na terenu, je zaenkrat še dokaj nesistematično zbiranje – odvisno od pobud – posameznih raziskovalcev, še posebej tistih, ki se ukvarjajo z raziskovanjem izseljenstva. Vendar se stvari premikajo na boljše.

Prišli smo do konca in izklopili mikrofona. Stojimo smo še dolgo ugotavljali, da ni pravil in enotnih zakonitosti nastajanja ter oblikovanja življenjskih zgodb – in tako ni enega in edinega odgovora na vprašanje, kaj je avtobiografija in kaj je avtobiografska metoda. In če dobro premislimo, je to prednost vseh nas, ki se s tem problemom ukvarjamo: iskanje odgovora nas sili k ustvarjalnosti, nas potiska v dvome, ki nas vodijo k napredku. Tudi tu nam namreč različnost subjektivnih pogledov na objektivno danost omogoča vpogled znanstvenih disciplin od znotraj – v same sebe.

Etnologija je v zadnjem času v prepoznavanju same sebe glede raziskovanja avtobiografij naredila precejšen korak naprej.

Sodelujoči:

dr. Mojca Ravnik, etnologinja
 dr. Marina Lukšič Hacin, sociologinja
 dr. Jerneja Petrič, literarna zgodovinarica
 dr. Marjan Drnovšek, zgodovinar
 dr. Janja Žitnik, literarna zgodovinarica
 mag. Zvone Žigon, antropolog
 dr. Naško Križnar, etnolog
 dr. Maja Godina Golija, etnologinja
 dr. Marija Stanonik, etnologinja
 Nives Sulič Dular, etnologinja
 dr. Breda Čebulj Sajko, etnologinja

Poleg sodelujočih so bili tudi navzoči:

Mateja Habinc, etnologinja
 Vesna Moličnik, etnologinja, kulturna antropologinja
 Nataša Rogelja, etnologinja, kulturna antropologinja
 dr. Irena Gantar Godina, zgodovinarica
 mag. Polona Šega, etnologinja
 dr. Ervin Dolenc, zgodovinar
 Lili Brumec Klančar, novinarka RAS
 Andrej Stopar, novinar RAS
 mag. Metoda Kokole, muzikologinja
 Špela Ledinek, absolventka etnologije
 Majda Fister, etnologinja v pokoju

Poleg omenjenih so bili vabljeni tudi:

dr. Marija Makarovič, etnologinja v pokoju
 dr. Boris Kuhar, etnolog v pokoju
 dr. Jurij Fikfak, etnolog
 mag. Mojca Ramšak, etnologinja
 prof. dr. Zmago Šmitek, etnolog
 prof. dr. Slavko Kremenšek, etnolog v pokoju
 prof. dr. Janez Bogataj, etnolog
 dr. Ingrid Slavec Gradišnik, etnologinja
 Ivanka Počkar, etnologinja
 dr. Marko Terseglav, etnolog
 Aleksej Kalc, zgodovinar
 dr. Oto Luthar, zgodovinar

Transkribirali: Mateja Habinc, Breda Čebulj Sajko